

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Folyó évi május 27-én 27901. sz. a. kelt leiratában Nagyméltóságod az egyetemi tanács útján a jog- és államtudományi kar véleményét kívánja az egységes jogi államvizsga felől. E reformnak a jog- és államtudományi oktatás szervezetével való szoros összefüggésénél fogva Nagyméltóságod a kar véleményét arra nézve is tudni kívánja, hogy milyen legyen az egész jog- és állam-tudományi oktatás s milyenek legyenek az ennek tartama alatt leteendő vizsgák.

Nem tagadjuk, hogy véleményünket aggodalmakkal eltelve adjuk elő.

Magának az elénk adott kérdésnek elvi jelentősége és nagy hordereje sem tesz könnyűvé a ránk háruló kötelességet. Ehhez járul, hogy a szóban levő kérdés körül olyan nagy az érdeklődés, hogy lehetetlen minden irányt és törekvést kielégíteni. Ezenfelül a jog- és államtudományi vizsgák rendszere már sokszor változott. Reményt abból merítünk, hogy Nagyméltóságod előtt csak oly reform fog pártolásra találni, mely átgondoltságánál fogva a tartósság biztosítékait rejti magában.

Azt gondoljuk, hogy feladatunknak az eddig létesült rendezésekre visszapillantva felelhetünk meg legjobban.

I.

Nem akarunk az 1848 előtti időkkel behatóan foglalkozni. A régi jog világában minden jogi képesítés az ügyvédi vizsga körül forgott. Jogiskolai vizsgák után ez az egy vizsga a váltóügyvédivel kiegészítve uralkodott a jogi képesítés egész terén. A világi és egyházi jogra (ius utrumque) kiterjedő doktorság egészen a tudományé volt s igen alárendelt szerepet vitt.

Az általános egyetemi reform s ezzel együtt a jogi doktoratus (d. iuris universi) reformja az 1848-at követő idegen uralom idejében létesült. Ugyanakkor hozták be 1854-ben mint külön vizsgát a gyakorlati birói vizsgát (Richteramtsprüfung). Ugyanakkor létesültek a jogi doktoratus mellett, melyre a fősúlyt helyezték, az u. n. államvizsgák is. Három ilyen államvizsga volt: jogtörténeti, birói és politikai (rechtshistorische, judicielle, politische

Staatsprüfung), melyek közül a legelsőt a második év végén kellett letenni. A birói államvizsgát már a negyedik év utolsó hat hetében, a politikait pedig csak az egész tanfolyam befejeztével lehetett letenni. A doktoratus mellett az államvizsgáknak is volt minősítő erejük.

Ami az ügyvédséget illeti, az 1852. évi július 24-én kiadott patens szerint ügyvédi vizsgára csak azt bocsájtották, ki a törvénytudorságot (juridische Doktorswürde) már elnyerte. Erdélyre nézve, hol még akkoriban nem volt egyetem, az 1853. évi október 10-én kiadott pátensben a doktoratust mint az ügyvédség előfeltételét egyelőre nem állapították meg s erre nézve később teendő intézkedésre utaltak.

Ilyen volt eleinte a jogi vizsgák rendszere, mit kevés próbálkozás előzött meg.

A javítás annak következtében vált volt szükségessé, hogy a teljesen kötött tanítási rendszerből 1850-ben egyszerre a teljes tanszabadság rendszerére mentek volt át. 1855-ben történt, hogy kötelező tárgyakkal kapcsolatban a jogtörténeti államvizsgát mint kötelező vizsgát a négyéves tanfolyam közepére helyezték. Így vélték annak elejét venni, hogy az egyetemre felkerülő jogtanuló ifjuság a neki nyújtott szabadsággal akár egész tanulmányi ideje alatt visszaélhessen.

Az ekként megteremtett rendszer Ausztriában az 1893. évig változatlanul állott fen, amikor az április 20-iki törvényben olyképen módosították, hogy közhivatali alkalmazásra csak az államvizsgát ruházták fel minősítő erővel. Az érintetlenül maradt, hogy az ügyvédi vizsgára az elméleti előképzést csak a doktoratus nyújtja.

Mi sem szakítottunk a rendszerrel. Egészében véve megfelelt az egyetemről intézkedő 1848. évi XIX. t.-cz. szellemének, amely a tanítási szabadság elvét vallja. A magyar törvények visszaállításakor 1861-ben egyidőre a gyakorlati birói vizsgát helyeztük hatályon kívül s egyidőre azt is, hogy ügyvéddé csak jogtudományi doktor lehet. Az 1869. évi IV. t.-czikk a birói képesítésre nézve az ügyvédi képesítést szabta elő.

Az átvett rendszertől nagyobb eltérés 1874-ben ment véghez, midőn az u. n. alapvizsgák szabattak elő, minek következtében a jogtörténeti államvizsga elesett s helyébe az első év végén leteendő első és a második év végén leteendő második alapvizsga lépett. E reformmal kapcsolatban a birói államvizsga helyébe a jogtudományi államvizsgát és a politikai államvizsga helyébe az államtudományi államvizsgát tették, mely alkalommal a joghallgató tetzésére bizták, hogy az egyiknek vagy másiknak avagy mindkettőnek kívánja magát alávetni.

Sokkal fontosabb, hogy az 1874. évi XXXIV. t.-czikk az ügyvédségre nézve a doktoratust újra előfeltételül szabta s hogy az 1874. évi XXIV. t.-czikk a gyakorlati birói vizsgát újra behozta anélkül, hogy az 1869. évi IV. t.-czikk abbéli intézkedését megszüntette volna, hogy az ügyvédi képesítés a birói szolgálatra is minősít.

Az 1875. évi január 5-én kelt legfelsőbb elhatározással külön jogtudo-

mányi (d. iuris universi) és külön államtudományi (d. politices) doktoratust szerveztek, csakhogy olyképen, hogy a leendő jogtudományi dokortól az államtudományi államvizsga, a leendő államtudományi dokortól a jogtudományi államvizsga korábbi letételét kívánták meg. Ily helyzetben a két államvizsga egyikét vagy másikat legkésőbb a negyedik tanév kezdetén okvetlenül le kellett tenni.

Ily állapotban találta a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. évi I. törvényczikk a vizsga-rendszert, amely 23. §-ában a vizsgákat külön gyakorlati közigazgatási vizsgával egészítette ki s ezen az alapon 24. §-ában meghagyta a miniszteriumnak, hogy a törvény életbeléptétől számított egy év alatt a szóban levő vizsga tárgyait, a vizsgáló bizottságok összeállítását rendeleti uton állapítsa meg.

Ezt a törvényt követőleg az 1883. évi augusztus 20-áról kelt legfelsőbb elhatározással az alapvizsgák és a szigorlatok újra szabályoztatván, ez utóbbiakra vonatkozólag megszűnt az előbb említett megszorítás, mely szerint a leendő jogi dokornak előbb az államtudományi, a leendő államtudományi dokornak a jogtudományi államvizsgát kellett letenni. E megszorítás elestével most már az államvizsgák épen úgy mint a doktori szigorlatok csak a jog- és állam-tudományi tanfolyam teljes befejeztével tehetők le.

Az államvizsgák és a doktoratus közötti összefüggés megszüntetésének némi ellensúlyát az nyújtja, hogy a jog- és állam-tudományi előadásokat a kar hallgatói egyaránt tartoznak látogatni, az alapvizsgák tárgyai nem csupán jogtudományi tárgyak s bizonyos tárgyak mindkétfajta szigorlat közös tárgyai. Már a kétféle államvizsga tárgyai között, melyek nem együtt véve kötelezők, nincs számot tevő összefüggés.

Utóbb az egyes szigorlatokra vonatkozó sorrend elejtésével még az a könnyítés se maradt el, hogy szigorlatokat tetszés szerinti rendben lehessen tenni.

A jog- és állam-tudományi karon teendő vizsgák tárgyait a következő felsorolás tünteti fel. Első alapvizsga: római jog (institúciók) és jogtörténet. Második alapvizsga: jogbölcészet, közjog, közgazdaság- és pénzügytan. Jogtudományi államvizsga: magyar magánjog kapcsolatban az osztrák polgári törvénykönyvvel, büntető jog és eljárás, polgári törvénykezés és közigazgatási jog. Államtudományi államvizsga: politika, közigazgatási jog, pénzügyi jog, egyházi jog és statisztika. Jogtudományi szigorlat: római jog a pandektákkal, egyházi jog, jogbölcészet a nemzetközi joggal, közjog, közigazgatási és pénzügyi jog, politika, büntető jog és eljárás, magyar magánjog, osztrák polgári jog, polgári törvénykezés, kereskedelmi és váltó jog. Államtudományi szigorlat: jogbölcészet a nemzetközi joggal, egyházi jog, közjog, politika, közgazdaság- és pénzügy-tan, statisztika, közigazgatási és pénzügyi jog.

Arról is meg kell emlékeznünk, hogy a gyakorlati birói vizsgát az 1891. évi XVII. t.-czikk továbbra is fentartotta. A közjegyzői képesítésre nézve az 1874. évi XXXV. t.-czikk szerint egészen az ügyvédi illetőleg birói képesítés irányadó.

II.

Reform-
kísérletek

Ami az utóbbi idők reformtörekvéseit illeti, ki kell emelnünk, hogy a bírói és ügyészi szervezet módosítása tárgyában a képviselőház elé az 1891. évi XVII. törvénycikk megalkotása tárgyában ugyanazon évi február 20-án terjesztett törvényjavaslat 19. §-a a következőt tartalmazta volt:

«A gyakorlati bírói vizsgára bocsátásnak az 1874. évi XXIV. t.-cikk 3. §-ában meghatározott kellékein felül a jelöltnek ki kell mutatni, hogy valamely belföldi egyetemen elnyerte a jogtudorságot.»

Az 1891. évi december 9-ére a vizsgarendszer reformja tárgyában gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi minister úr részéről egybehívott értekezlet, mely a karnak véleményezés okából hivatalosan leküldött pontozatokat létesítette, nem nézte rokonszenvvel az egyetemen folyó jog- és állam-tudományi képzést. Ekkor a figyelem inkább a jogakadémiák felé fordult, melyek annak következtében, hogy a doktoratus az ügyvédség előfeltétele lett, hallgatóságban tagadhatatlanul veszítettek, habár hallgatóikat épen úgy kell a szigorlatokra bocsájtani, mint az egyetemi hallgatókat.

Az értekezlet tehát a doktoratus intézményét mellőzte, melyre vonatkozólag az idézett törvényjavaslat megokolása a következőket mondta volt:

«Az sem szenved kétséget, hogy mivel az ügyvédi vizsgának kötelező előfeltételét képezi a jogtudorság, a dolog természetéhez képest alább szállt annak színvonala, mintha a jogtudorság a kiválóbb tehetségek számára fenntartva, a legmagasabb tudományos készültség mértékeül alkalmaztatnék. Az sem szenved kétséget, hogy ha a jogtudorságot eredeti rendeltetésének vissza akarjuk adni, úgy azt a majdan szervezendő egységes gyakorlati jogvizsgának kötelező előfeltételeül nem szabad tenni.

De az is bizonyos, hogy szigorú elméleti államvizsgának kell akkor a mai jogtudori vizsgát helyettesíteni, mert az elméleti kiképzésnek azt a fokát, a melyet a mai jogtudorság képvisel, nélkülöznünk nem lehet. E foknál alább szállani hiba volna.

Addig tehát, amíg a mai jogtudorság az ennek színvonalán álló államvizsgákkal nem helyettesíthető és amíg a jogtudorság annál fogva, mert az ügyvédi vizsgának kötelező előfeltétele, nem egyéb, mint az elméleti képésítés ama mértékének biztosítása, amely mértéknél kevesebbet a leendő ügyvédtől vagy bírótól kivánni nem szabad: ennél fogva a jelen körülmények között a leghelyesebb az, ha a jogtudorság a gyakorlati bírói vizsgának is kötelező előfeltételeül mondatik ki.»

Ilyen volt még nem régebbe a vizsgálati reformok terve.

A fősulyt úgy látszik az egységes gyakorlati jogvizsgára fektették s ezzel összekapcsoltan gondoltak csak az elméleti államvizsgák reformjára.

És épen azért, mert mindezeket a törvényjavaslat nem egyhamar vélte megvalósíthatóknak, tartalmazta azt, hogy a doktoratus még a gyakorlati birói vizsgának is előfeltétele legyen.

A törvényjavaslatból tudvalevőleg úgy lett törvény, hogy a doktoratus mellett a jogtudományi államvizsga útján való elméleti előkészülést továbbra is fentartották.

A törvényjavaslat felfogásával ellentétesen az 1891. évi értekezlet elértnek látta az időt arra, hogy egységes s kizárólag minősítő elméleti államvizsgát létesítsünk. A külön ügyvédi és a külön gyakorlati birói vizsga elejtése már nem foglalkoztatta, habár azok elejtésével könnyebb egységes gyakorlati jogvizsgának, mintsem a mai elméleti vizsgarendszer elejtésével egységes elméleti államvizsgának szervezése. Míg gyakorlati vizsgákon a mindenkor érvényben álló gyakorlat a fő, addig az elméleti vizsgákon az elméleti képzettségnek oly mérve kell hogy keressék, mely jövőbeli igényekkel is el tudjon számolni. Régebben is volt az ügyvédi vizsgák képében egységes gyakorlati jogvizsga. A doktoratus kötelező kiterjesztésének gondolata is veszendőbe ment.

Az egységes és kizárólag minősítő államvizsga jogtudományi és államtudományi részből állna s nem működne tanári vezetés alatt.

Reformtörekvéseink valójában nagy ingadozásokat tüntetnek fel.

III.

Meglevő államvizsgáink legjobban mutatják, hogy az újabban követett irány mennyire eltévesztett. A kar álláspontja

Az államvizsgák behozataluk idejétől kezdve az 1874. évig külső vezetés alatt állottak s a bizottságok külső tagokban bővelkedtek. A tapasztalat különösen a nagyobb szakok keretében azt tüntette fel, hogy nehéz a tanári körön kívül megfelelő tagokat nyerni.

Ez az észlelet okozta, hogy az államvizsgákat a felső jogi iskolákkal szervezesebb összeköttetésbe hozzák s azok vezetését tanári erőkre bizzák. Így is csak úgy lehetett boldogulni, hogy a jogtörténeti államvizsgát megszüntették. A helyébe lépett I. alapvizsga, valamint a II. alapvizsga tagjai tudvalevőleg csak tanárok.

Az 1874. évi reform daczára a tapasztalat azt mutatja, hogy a tanári és nem-tanári elem együtt működése nem eléggé összhangzatos, különösen az államtudományi államvizsga keretében. Arról, hogy a fiatal ember kikérdezésének módja nagy gyakorlottságot feltételez, részletesen nem is szólunk.

Bátran mondhatjuk, hogy az államvizsgák jelen állapotjukban is csak azért tarthatják fen magukat, mert az ifjuság zöme mégis csak az ügyvédség előfeltételét képező doktori szigorlatokat hajlandó választani.

Az, hogy az államvizsgák a maguk igaz mivoltukban mennyit képesek nyújtani, csak akkor tárulna fel, ha a doktoratus megszűnnék az ügyvédség előfeltétele lenni. Pedig nemcsak erről van szó, hanem arról is, hogy az *minősítő erejét egészen veszítse.*

Ha tehát csak államvizsga minősítene, mi az eddigi tapasztalatok után indulva alig adhatnánk más tanácsot, mint azt, hogy az államvizsgák külső tagok részvétele nélkül egészen a tanári testületek körébe vonassanak.

De ezt a tanácsot sem adhatnók feltétlenül. Bizonyos elővigyázat mégis csak helyén volna. Az 1891. évi XVII. tczikk sem akarta — habár csak gyakorlati vizsgáról volt szó — azt, hogy minden királyi ítélő tábla előtt lehessen gyakorlati birói vizsgát tenni. Ezt — habár a budapesti kir. ítélő tábla decentralizációja sok jó erőt juttatott a vidéknek — egyenesen elkerülték. Még azt se akarták megengedni, hogy — mint előbb — Budapesten kívül legalább még más helyen (azelőtt Marosvásárhelyen) is lehessen vizsgázni.

Ha nem is ennyire össze-pontosítólá, mindenesetre ilyenképen kellene a mégis csak elméleti jellegű államvizsgára vonatkozólag eljárni. Ez csak egyetemen — eddigelé Budapesten és Kolozsvárott — volna letehető, amint a középtanodai tanári vizsgák is csak e helyeken tehetők le. A tehnikus vizsgái tudvalevőleg egyenesen csak a fővárosra szorítkoznak, hol azokat a m. kir. József-műegyetemen kell letenni.

Az egyetemi élet fejlődésével természetesen még majd más egyetemi székhelyeken is lehetne államvizsgákat tenni. Az érvényesülő centralizáció annál könnyebben el volna viselhető, mert az nem vonatkoznék mint tanárjelölteknel és tehnikusoknál a tanfolyamokra, hanem csak a vizsgázásra.

Csak hogy a reformmal tulajdonképen nem éretnék el egyéb, mint az, hogy ami eddig a doktoratus czimén történik, államvizsga nevezete alatt történnék — doktori gradus nélkül.

Látni való, hogy az egész kérdésnek lényegében véve mégis csak a doktoratus marad a súlypontja, mit akarva sem tudnánk véleményünkben kikerülni. Jobb tehát, ha a mai vegyes rendszer mellett maradunk, melynek keretében az államvizsgákon külső tagok mégis csak működhetnek. Az, hogy az államvizsgákon felül még a doktoratus is kívántassék, a vizsgáztatásnak egyenesen túlfeljesztése volna.

Véleményünknek azzal az eshetőséggel is számot kell vetni, hogy államvizsga nemcsak egyetemi székhelyeken fog szerveztetni.

Az államvizsga intézményének ez a decentralizációja egy okkal több volna arra nézve, hogy az államvizsga tagjai csupán tanárokból kerüljenek ki.

Azt már említettük, hogy külső erőket a vidéken még nehezebb kapni, mint egyetemi székhelyeken. Ennek megfelelőleg a külső tagok nagyobb mérvű igénybevétele a vidéken még több nehézséggel járna. A vidéki jogi tanintézetek tanárai önmaguk bizonyára jobban meg tudnának felelni az elméleti vizsgáztatás követelményeinek. Ők is elméleti foglalkozást űznek.

Valójában nem kívánatos, hogy akkor, midőn a doktoratus úgyszólván

elejtetik, az egységes és kizárólag minősítő államvizsga úgy szerveztessék, hogy a tanári elemnek külsőleg csak másodrendű szerep jusson. Ez a mi viszonyaink között nemesak a tanári állás lefokozását, de a jelöltek szemében minden tudományos törekvés ellensúlyozását jelentené.

Arról, hogy ne legyen különálló jogtudományi és különálló államtudományi államvizsga, hanem ezek az 1883. évi I. törvényzikk megfelelő módosítása kapcsán egységesítve legyenek, úgy a közigazgatási mint a jogi pálya szempontjából csak helyeslőleg nyilatkozhatunk. Mi is azt tartjuk, hogy a jog- és állam-tudományi tárgyak között szoros az összefüggés. Valamint közigazgatási téren bajos megfelelő jogi előkészültség nélkül valódi sikerrel működni, úgy a jogász sem nélkülözheti az államtudományi látkört, mi nélkül a jogtudományi műveltség termékenyítő erejét könnyen veszítheti. A mai rendszer legfőbb hibája, hogy az államtudományi vizsga révén a közigazgatási pályára lépők a hazai magán- és büntető-jog igazolt ismerete nélkül kezdhetik meg hivatásos pályafutásukat. Valójában kár volt azt az összefüggést, mely a képzés két ága között fenállott, megszüntetni.

IV.

Ha már arra kellene számítanunk, hogy minden felszólalásunk hiába való a doktoratus minősítő ereje ellen irányuló aramlattal szemben, nehogy az ifjúságot idegen kezekre legyünk kénytelenek adni, igen népszerű irányt követhetnénk.

Az államvizsgák bevonása a tanfolyamba

Csak azt kellene kérnünk, hogy karunkon az egészen kötött tanulási rendszert óhajtjuk keresztülvinni a maga évi vizsgáival, mit annyival könnyebben tehetnénk, mert alapvizsgák már is vannak. Csak azt kellene kérnünk, hogy a vizsgák a nyolcz illetőleg hét féléven belől szaporíttassanak.

Így az ifjúság mégis szükségképen előbb a mi vizsgáinkon tartoznék helyt állani.

Csakhogy ennek messze ható következményei lennének. Olyan rendszer keretében, mely vizsgákkal van tele, az előadásokat egészen a vizsgák igényeihez kell szabni. Ehhez kellene alkalmazkodni még a tanár irodalmi működésének is, ha ugyan maradna ideje az ilyen működésre. Ezenfelül a tanári létszám jelentékeny szaporítása is szükségessé válnék.

Ilyen nagy átalakulás tudvalevőleg a jogi oktatás egyetemi rendszerének elejtésével járna s a szakiskolák rendszerére való áttérést jelentené, minek következtében a jog- és állam-tudományi oktatás a gyakorlati élet tekintetinek rendeltetnék alá.

Azok a szakok szükségképen sokat veszítenének, melyek nem állanak a gyakorlati élettel közvetlen összefüggésben.

Pedig az igazi szakképzésnek olyan tantárgyakkal is el kell számolni,

melyek nem úgynevezett kenyérkereső tárgyak. Az általános műveltség emelését is számba kell venni. A gyakorlati szakmákra való kiképzést az élet még tökéletesítheti, de alig pótolhatja azt, mit az elméleti képzés mulasztott el.

Mi tehát abban sohase tudnánk megnyugodni, ha az elméleti képzés, mit az egyetemi oktatás biztosít legjobban, tért veszítene. Sokkal nagyobb véleménynyel vagyunk a szakképzés igazi kivánalmai felől, semhogy azt igazi tudományos képzés nélkül valójában megadhatónak találjuk.

Az egyetemi tanuláshoz vizsgák közé való teljes beékelése a jog- és állam-tudományi pálya előzönlésének kóros jelenségét sem apasztaná, sőt növelné. Kétségtelen ugyanis, hogy míg a kötött rendszer a gyengéket jobban biztosítja, addig a szabadabb rendszert csak azok bírják el, kik előkészültséggel bírnak. Ugy véljük, hogy inkább ezeknek legyen módjuk magokat képezni, semhogy ezek hátrányára a gyengébbek kössék le a tanerőket.

Attól, hogy az egyetemi tanfolyamon belől a vizsgák tovább fejlesszenek, annyival inkább óvakodni kell, mert volt idő, midőn az államvizsgák közül az egyiket legkésőbb a negyedik év megkezdésekor kellett letenni s ezt is feladni voltunk kénytelenek. Pedig akkor, midőn ezt meg kellett tennünk, a jog- és állam-tudományi tanfolyam a katonáskodás miatt még nem volt egy félévvel megrövidítve s így mindenkire nézve a teljes négyéves tanfolyam kötelező volt. Magát az egyetemi jellegű jog- és állam-tudományi képzést még se kellene feláldozni. Azt se feledjük, hogy jogakademiáink is vannak, hol a tanítás nagyobb ellenőrzés mellett folyik és folyhat is.

Már az idegen uralom előszabta a második év végére az úgynevezett jog-történeti államvizsgát. Az alapvizsgálatok behozatalával még tovább mentünk. Immár úgy az első, mint a második év végére kötelező vizsgák esnek. Vizsgázástól mentes csak a harmadik és negyedik év (katonáknál ennek csak első fele) marad. Ennél tovább menni az egyetemi oktatás színvonalának lesüllyesztése nélkül alig lehet. A teljesen kötött tanulási rendszer azt is akadályozná, hogy ifjaink az egyetemi tanfolyam tartama alatt legalább egy évet tölthessenek külföldi egyetemen, minek egyes esetekben tagadhatlanul meg lehetnek a maga hasznai.

Olyan tervet legkevésbé tudnánk helyeselni, mely az államvizsgának a tanfolyamba bevonása daczára az egyes államvizsgákon külső tagok részvételét is óhajtana. Ilyen szervezésnek megfelelő állapot a még tanfolyamot sem végzett vizsgázóra igen zavarólag hatna. Legtöbbnyire egészen más irányban kérdeztetnék, mint a minő irányban készült, mi a tanításhoz szükséges fegyelemre is visszahatással lehetne. Igaz, hogy ugyanazon szakmabeli tanárok kérdésési módja között is lehet különbség, csakhogy náluk a gondolatok bizonyos mérvig közösségénél fogva még sem lehet olyan nagy az eltérés, mint a minő nagygyá az eltérés a tanári és nem-tanári elem között válhatik.

V.

Az előadottakból láthatja Nagyméltóságod, hogy mi az államvizsgák reformja elől nem zárkozunk el. A mai államvizsgák egységessé tételét mi is óhajtjuk. Csak a reform mérve az, mi bennünk aggodalmkat kelt.

Javaslataink

Javaslataink a következők.

1. Mindenekelőtt a jogtudományi doktoratust mint az ügyvédség előfeltételét (1874. évi XXXIV. t.-czikk 5. §.) érintetlenül kellene hagyni.

Tudtunkkal a doktoratus mint előfeltétel nagyban emelte az ügyvédség színvonalát. Annak a segélyével lehetett csak az ügyvédi vizsgát abból a helyzetéből kiemelni, melybe a hatvanas években és a hetvenes évek elején jutott. Félő, hogy az ügyvédségre nézve újra azok az idők köszöntenek be, melyek annak következtében állottak elő, hogy a doktoratus megszűnt az ügyvédség előfeltétele lenni. Pedig a régibb állapotnak utóhatásai még most sem szűntek meg teljesen. Arról, hogy a doktoratust az ügyvédségre nézve, ennek nagy sérelme nélkül úgy sem lehetne feladni, legilletékesebben az ügyvédi kamarák nyilatkozhatnak. Az a kísérlet, hogy a doktoratus ne legyen többé az ügyvédi oklevél megszerzésének előfeltétele, Ausztriában is meg hiúsult. Az államvizsgákat szabályozó 1893. évi osztrák-birodalmi törvény tervezete hiában akarta a doktoratus mellőzését. Már az 1892. évi osztrák ügyvéd-gyűlés egyhangulag tiltakozott s az urakháza belátva az ügyvédség szellemi és anyagi érdekeit, a tervezet illető pontját elejtette s ennek megfelelőleg létesült a törvény.

2. Az egységes államvizsga mellett a doktoratusnak továbbá meg kellene abbeli erejét is tartani, hogy a közhivatali alkalmazásra úgy minősít, mint az elméleti államvizsga. Még inkább kívánatos ez abban az esetben, ha az államvizsga külső vezetés alá kerülne. Megvalljuk, hogy fejletlenebb viszonyainknál fogva (III.) még annyit sem tehetnénk mint Ausztria, hol ujabban (az idézett 1893. évi birodalmi törvényben) legalább közhivatali alkalmazásra nézve az államvizsga kizárólagos minősítő erejét állapították meg.

3. Az államvizsgai tárgyakra nézve az 1891. évi értekezleten megállapítottak ellen nem tehetünk lényegbe vágó kifogásokat. A magunk részéről azonban kijelentjük, hogy továbbra is kötelességünknek fogjuk tartani, hogy szigorlataink ne csak annyit nyújtsanak, mint az államvizsga intézménye. Ha ennek következtében nem is tudnók jelöltjeinket a gyakorlatra úgy előkészíteni, mint akkor, ha egészen az 1891. évi értekezlet megállapodásaihoz szabnók magunkat, bátran számíthatunk arra, hogy elméleti vizsgák után gyakorlati vizsgák is következnek. Mindenesetre kevésbé kockáztatott a nagyobb elméleti képzésnek több helyet juttatva a gyakorlati vizsgákra is számítani, mint gyakorlati vizsgai szempontok bevonásával az elméleti képzettséget rövidíteni meg. Csak az egyházi jogot kellene az államvizsgai tárgyak közül kihagyni.

4. Írásbeli dolgozatokat nem kellene kivánni. Ezek csak gyakorlati vizsgáknak képezzék alkotó részét, amint is birói és ügyvédi vizsgákon jó szolgálatot tehetnek arra nézve, hogy a jelöltek fogalmazási készsége az irodai szakban kiderüljön. Ily próbát az elméleti készség okából nem szükséges előszabni. Hogy a doktoratussal kapcsolatban írásbeli értekezések kívánatnak, a tudományos irodalomban való jártasság kimutatása teszi szükségessé s így egészen külön tekintet alá esik.

5. Az alapvizsgákat, melyek a jogtörténeti államvizsga helyébe léptek, azzal a változtatással kellene fentartani, hogy a második alapvizsga tárgyai közül a jogbölcsezet helyett az egyházi jog kérdeztessék. E szakma, anyajogi jelentőségéről nem is szólva, még ma is általános érvényű jog, melyet az egyes államok törvényhozásai az egyház saját jogéletére nézve nem helyeztek hatályon kívül. A római jog már az első alapvizsga tárgya s főleges volna azt abban az alakjában, melylyel a német birodalom némely országában mint kötelező jog (pandekták) bír, a második alapvizsga tárgyává tenni. Nem kívánatos, hogy a tételes római jog tanulmánya (pandekták) a nálunk tételes magánjogok (magyar és osztrák magánjog) tanulmányát háttérbe szorítsa. Már az, hogy nálunk kétféle tételes magánjogot kell tanulni, számot tevő. Ehhez járul, hogy magában a német birodalomban is meg vannak a római jognak mint kötelező jognak a napjai számlálva s nemsokára a német-birodalmi polgári törvénykönyv fog a pandekták helyébe lépni, minek következtében a római jog tanítási módja is mindenesetre változni fog.

Egyéb változtatást vizsgáinkon nem kellene tenni, melyek közül az államvizsgát annál kevésbé kérjük az alapvizsgák folytatásaként a négy- illetve negyedfél-éves tanfolyamba bevonni, mert súlyt helyezünk arra, hogy már csak akkor kerüljön a sor államvizsgára, midőn az egyes tárgyakat a többi tárggyal való összefüggések szerint lehet vizsga tárgyává tenni. Igaz, hogy a jelöltek az egyetemi életen kívül állva vizsgáznának, de úgy találjuk, hogy a gyakorlatnak abból csak haszna lehet, ha az illetők érettebb észszel vizsgáznak s legalább a tanulás az egyetemi élet után nem szakad meg oly hirtelen. Nem akarnók a tanulás és gyakorlat éveit egymástól élesen elhatárolni.

Hogy az egységes államvizsga szigorú vizsga legyen, magától értetődik. A kivitelre nézve azonban aggodalmaink vannak. A jó szándék tagadhatatlanul nem hiányzik, csak hogy az eddigi tapasztalatok nem biztatók.

A jogi vizsgák szigorát nálunk nem egyszer hangoztatták. Annak idején arra törvénybeli rendelkezés (1840. évi XV. t.-cikk II. r. 219. §.) volt, hogy a külön fennállott váltóügyvédi vizsgát szigorún kell kezelni, mire a törvény szerzője Wildner Ignác a régi váltótörvényhez irt kommentárjában megjegyzi, vajha a törvény kívánta szigor teljeseznék. Úgy látszik aggodalmi voltak s úgy tudjuk, hogy a váltóügyvédi vizsgákkal tett tapasztalatok neki adtak igazat.

Igaz, hogy a viszonyok nálunk is változtak, de azért 1861-ben a szigor helyett újra a lanyhaság köszöntött be. Bátran állithatjuk, hogy ugyyszólván csak az egyetemi vizsgák képviselték a szigort. Maga az ügyvédi

vizsga is erejét vesztette s elannyira, hogy az ügyvédi vizsgára bocsájtás feltételeit akarva nem akarva is meg kellett nehezíteni s ezt kellő módon az egyetemi intézmény segélyével, a doktoratus előszabásával lehetett csak elérni. Az ügyvédi vizsgáló bizottság kebelében egyesek legutóbb is a szigorubb eljárást voltak kénytelenek hangoztatni.

Ezzel ellentétben a gyakorlati birói vizsga ép az utóbbi időben, újjászervezése vagyis teljes cenzuralizálása óta szigorubb.

Valójában, ha elgondoljuk, hogy az egységes államvizsga intézményének vidéki elágazásai is lennének, nem tekinthetünk egész biztatólag a jövőbe. Mindenesetre oly vezető férfiakra lenne az egyes helyeken szükség, kik kellő szellemi látókörből az intézményt erkölcsi bátorsággal tudják kezelni. E célra az államnak anyagi áldozatoktól sem szabad visszariadnia.

6. A tanulmányi renden legkevésbé kellene változtatni. A mit már most meg kellene tenni, az a négyéves tanfolyamnak, mit a katonai szolgálat miatt az önkéntesekre nézve az 1889. évi május 19-én kelt közoktatásügyi miniszteri rendelet egy félévvel megrövidített, a maga teljességében visszaállítása volna. Ez amiatt válnék kívánatossá, hogy jog- és állam-tudományokból egyaránt kellene vizsgázni s erre előkészítőül a negyedfél éves tanfolyam alig elégséges. Ausztriában, hol a katonai önkéntességre nézve ugyanolyan törvény van mint nálunk, a négyéves tanfolyamot semmiben sem csonkították meg.

A tanulmányi rend olyatén változtatásától, mely a mai rendszert lényegesen érintené, óvakodni kellene. Ilyen rendszerváltoztatás idejét még nem látjuk elérkezettnek. Annak idején is elővigyázóknak kell lennünk. De előre is mondhatjuk, hogy a jog- és állam-tudományi oktatás bajai nem egykönnyen lesznek elenyészthetők. Ezek a bajok, kezdve a házi tűzhely körében folyó nevelésen, a legkülönbébb forrásból erednek. Maga a középiskolai képzés sem eléggé jól előkészítő. Gimnáziumaink mint nemzeti iskolák nagy haladást tanúsítanak s e haladást tüntetik fel a reál tárgyak terén is. Már a klasszikus műveltségre (humaniora) támaszkodó képzés nem egy tekintetben rövidül meg, mi a leendő joghallgató előképzésére sincs a legjobb hatással. Hogy a szóban levő képzést mily kevésbé becsüljük, mi sem mutatja jobban mint az, hogy reáliskolai érettségi bizonyítványt bármikor át lehet a latin nyelvből teendő pótló érettségi vizsga segélyével egyetemi tanfolyamokra képesítő érettségi bizonyítvánnyá alakítani. És ez a pótlás a lehető legrövidebb idő alatt is eszközölhető, minek megfelelőleg vétetnek aztán a pótló érettségi vizsgák igénybe. Tagadhatlan, hogy a görög-pótló tanfolyamok behozatala is visszahatással van az előképzés egész irányára. A középiskolai előképzés újabb időben előállott fogyatkozásait kellene első sorban figyelemre méltatni.

VI.

Befejezés

Az ügy iránt tartozó kötelességünknek akarunk Nagyméltóságod előtt megfelelni, midőn nagybecsű figyelmét újból arra hívjuk fel, hogy a szóban levő reformot a jelen állapot nagyobb mérvű megbontása nélkül kellene létesíteni.

A jelen állapotból s ennek előzményeiből kell okvetlenül annak megítélésében kiindulni, hogy milyen terjedelmű reformra van szükség, nehogy merő kísérletezés terére jussunk.

Kétségtelen előttünk, hogy az eddigi tapasztalatok figyelembe vételével csak középúton haladva érhetünk el sikert. Valamint a korlátlan tanszabadság és a teljesen kötött tanítási rendszer közül egyiket sem volna helyes kizárólagos érvényre juttatni, úgy a doktoratus és egységes államvizsga között való egyoldalú választás sem volna helyén. Minden tényezőt egyaránt kell mérlegelni. Csak ez felelne meg a mi viszonyainknak.

Tudjuk, hogy a doktoratus kérdése az ügyvédi képesítés szempontjából az igazságügyi kormány kezdeményezéséhez tartozik s hogy annak elejtése igen népszerű terv már azért is, mert tudvalevőleg valamennyi jogi vizsga közül erre kell a jelöltnek legtöbb fáradságot fordítania.

Mi azonban, kik gyakorlati vizsgákat sem véve ki, legkülönbélebb vizsgákon veszünk tagjaink által részt, nagyon is jól tudjuk, hogy mit jelent a vizsgák egész rendszerében az a doktoratus, melynek áldozatul kellene esni.

A dolognak ebben az állásában mi legkevésbé tehetjük azt, hogy elhallgassuk véleményünket.

Korántsem mondjuk, hogy nem jöhet idő, midőn már a jogi műveltség annyira tért foglalt volt, hogy a doktorságot — mint mondani szokás — egészen a tudománynak lehet átengedni. Az irodalmi színvonalon folyton megmaradó gyakorlati emberek kellő számban nálunk sem fognak hiányozni. Csakhogy ennek az ideje még nem érkezett el. A mai gyakorlati ember általában véve már azért sem felelhet meg az elméleti vizsgáztatás terén formálható igényeknek, mert annyira el van mindennapi munkával halmozva, hogy magát némileg is képezni, alig marad ideje.

Igaz hogy a német birodalom területén a doktoratus semmiféle külső minősítő erővel sem bír s hogy ilyen erővel más, maguk az egyes államok által kezelt vizsgák bírnak. Ebből azonban nem lehet egyébre következtetni, mint csak arra, hogy e külső minősítő erővel bíró vizsgák felérnek a doktorsággal, mi azzal függ össze, hogy a német jogtudó értelmiségnek általában igen magasfokú a szakértelme. Ezen az egyetemi életnek köszönhető magas színvonalon a vizsgák kérdése majdnem másodrendű kérdés. Nem így nálunk, hol a vizsgák kérdése még mindig fölötte előtérben áll. Még mindig eléggé erős nyomást kell vizsgák útján az ifjúságra gyakorolni, amikre nézve vele szemben a társadalom nem eléggé követelő. Csak azt nem szabad engednünk, hogy a nyomásnak maga a jog- és államtudományi oktatás essék áldozatul.

Ily viszonyok között szinte különösnek tűnik fel, hogy nálunk a doktoratustól való szabadulást annak megbecsüléseként törekszenek előtérbe tölteni. Rövid idő alatt egyetemeink gyér látogatottsága tenne legjobban az új rendszer sikerei felől tanúságot. Kijelentjük különben, hogy a jog- és állam-tudományi képzés mai rendszerében nem a doktoratus az úgynevezett tudós vizsga, hanem az egyetemi magántanári vizsga, az úgynevezett habilitáció s hogy erre a vizsgára sem jelentkeznek nálunk mások, mint kiknek vagy már kenyerek a tanárság vagy pedig az lesz. Az élet nálunk még nem eléggé fejlett arra, hogy tudományos minősítés önmagában elég vonzó erővel birjon. Sajnos, hogy a közvélemény magát az egyetemi képzést sem részesíti olyan támogatásban, minőt már is megérdemel s így arra sincs egyhamar kilátás, hogy tudományos minősítés önmagáért becsültessék.

Bátran mondhatjuk, hogy az a haladás, mit a doktoratus a jog- és állam-tudományi képzés terén rövid idő alatt létesített, a legrövidebb idő alatt veszendőbe menne. Ezt kimondanunk annyival inkább kötelességünk, mert legkevésbé sem áltathatjuk magunkat azzal, mintha a doktoratus elleni áramlat nem az egyetemi képzés ellen irányulna. Már a Tréfort Ágoston vallás- és közoktatásügyi minister elnöklete alatt a jog- és állam-tudományi képzés reformja tárgyában 1879-ben tartott szakértekezleten voltak egyesek, kik az egyetemi képzéssel való szakításra serkentettek. Oly férfiak mint néhai Csengeri Antal keltek az egyetemi képzés védelmére. Az 1891. évi értekezlet a vádak egész özönét zudította az egyetemi képzés ellen.

Ez egyetemellenes áramlat okát nemcsak az egyetemi intézménytől való idegenkedésben véljük felismerhetni, de abban is, hogy az egyetem dolgát már régóta nem karolták fel a maga egészében. Mindig csak egyes kérdés kötötte le a figyelmet. Eleinte a leczkepénz intézményének eltörlése foglalkoztatott. Karunk már ekkor figyelmeztette az akkori közoktatásügyi miniszter urat, hogy ne egyes kérdést tegyen gondoskodása tárgyává, de az egyetemi ügyet a maga egészében próbálja előbbre vinni. Azt hiszszük, hogy aggodalmaink — mint a leczkepénz elvételének eredményei mutatják — nem ok nélkül valók voltak.

Már a leczkepénz-reform szabályzata azt tartalmazza, hogy a tanárok mellett korrepetitorok fognak működni. Ennek szellemében a teljesen kötött tanulási rendszer behozatala volna a legközelebbi lépés. Pedig még helyiségeink sincsenek ahhoz, hogy annyi vizsgát tudjunk tartani, amennyit az új rendszer követelne. Arról, hogy e létesítendő új rendszer következtében még nagyobbá váló vizsgateher miatt a tanárok mai nagy száma is elégtelen volna, már szólottunk.

Félő, hogy az 1891. évi értekezlet nyomán a vizsgák kérdése sem talál szerencsés megoldásra jutni. A szükséges javításokkal beérhetnők s azzal, hogy az 1883. évi I. t.-czikk 24. §-ában egy év alatt megvalósítandónak ígért gyakorlati közigazgatási vizsga létesíttessék.

Minden továbbmenő kísérletezés az eddigi tapasztalok ellenére volna s az egyetemi jellegű jog- és állam-tudományi oktatás veszélyeztetésével járna.

Pedig meggyőződésünk szerint az egyetemi oktatás fejlesztésére kell a főszólyt fektetni. Ennek révén érhetik csak el a szóban levő vizsgák is azt a szintvonalat, melyet ezek egyoldalú fejlesztésével megközelíteni sem lehet. Addig is, míg az egyetemi oktatás reformja léttésítettik, óvakodnunk kell minden olyan újítástól, mely nem épülne fel a rendelkezésre álló tapasztalatok megfelelő méltatásán.

Adja isten, hogy sikerüljön Nagyméltóságodnak a szóban levő vizsgák kérdését úgy oldani meg, hogy ennek következtében az egyetemeinken folyó jog- és állam-tudományi képzésnek már eddig is észlelhető jó eredményei a jövőre még hatályosabban biztosítottassanak.

A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem jog- és állam-tudományi karának 1896. február 11-én tartott üléséből.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletünk kifejezését.